

Eleonora Sava, *Explorând un ritual* Editura Limes, Cluj-Napoca, 2007.

Ritualul „datului cu ciubărul”, având ca finalitate identificarea hoșului/ hoșilor și recuperarea unui obiect furat (sau chiar persoane răpite) nu a constituit până acum obiectul vreunui studiu etnologic special. Literatura etnografică și folclorică nu-l menționează în mod explicit, astfel că autoarea trebuie să-și alcătuiască singură „traseul de explorare”, utilizând elemente din teoria riturilor și bazându-se pe date culese pe teren, dar și pe documente juridice sau teologice și pe informații din mass-media, pentru a furniza o interpretare (sau o paletă de interpretări posibile) de referință pentru viitoarele abordări ale subiectului.

Cercetarea Eleonorei Sava a durat aproape doi ani (septembrie 2005 – iulie 2007) și s-a finalizat prin cartea despre „datul în ciubăr”. Autoarea a investigat personal 15 localități din Transilvania, dar a obținut, în total, date din peste 80 de localități (din județele Bistrița-Năsăud, Sălaj, Cluj, Alba, Mureș, Sibiu, Brașov și Covasna) unde ritualul se practică sau s-a practicat până de curând. Pentru datele suplimentare a procedat la cercetare indirectă, cu ajutorul studenților, masteranzilor și doctoranzilor de la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca și al cadrelor didactice din mediul rural cu interes în etnologie.

Intenția autoarei este aceea de a realiza o descriere a ritualului „datului în ciubăr”, prezentarea variantelor identificate pe teren fiind completată de „discursul construit în timpul ritualului și naratiunile personale pe tema hoșiei” (p.15). În același timp, cititorii sunt avertizați că nu se pot aștepta la o descriere obiectivă, pentru că munca etnologului este impregnată de un subiectivism inevitabil, pe măsură ce „informatorii” devin „oameni vii și adevărați, care și-au deschis nu doar ușile caselor (...)”, ci și pe cele, poate mai păzite, ale gândurilor și sufletelor lor” (p.16). Subiective sunt, cu necesitate, și metodele de cercetare, atât pentru faptul că terenul a fost investigat „pe cont propriu”, cât și pentru că subiectul, „un ritual înrudit cu divinația”, nu se dezvăluie ușor unui străin de comunitate. „Aștia, desigur, că ar fi fost ideal să petrec un timp mai îndelungat în fiecare sat, să cunosc oamenii, iar ei, la rândul lor, să ajungă să mă cunoască. (...) Am suplinit întrucâtva acest inconvenient [faptul că nu a zăbovit mai mult pe teren], apelând la relații. Neamuri, vecini, foste și actuale studente m-au introdus, facilitând stabilirea unor contacte și crearea unor canale de comunicare cu participantele active la acest ritual (...). La acestea s-a adăugat „ansa” de a fi eu însămi o păgubită, situație care mi-a permis să transform dialogul cu inter-

locutorii mei într-o adevărată *comunicare* pe tema descoperirii hoșilor” (pp.19-20).

Compusă în atare condiții, descrierea ritualului „datului în ciubăr” pornește de la perspectiva informatorului (este însă dreptul etnologului de a-și selecta unul sau mai mulți informatori care-i furnizează o descriere cât mai completă) și decupează apoi câteva trăsături ale acestei perspective, revenind cu extragerea faptelor din interviul luat informatorului, pentru a contura un scenariu-tip al ritualului. Ceea ce se remarcă în discursul etnologic al Eleonorei Sava este rafinamentul analitic, mergând până la nuanțe ce fac dificilă perceperea unei structuri unitare a prezentării subiectului, la care s-ar aștepta cei obișnuiți cu scriitura etnologică liniară. Pentru cititorii avizați, ritualul se construiește prin acumulări de fragmente, puse în cadre interpretative suprapuse. Rezultatul este acela că, deși desfășurarea ritualului propriu-zis poate fi schișată destul de rapid („se umple un ciubăr cu apă, se pune o pătură, se cheamă niște fete, se spun niște rugăciuni și se vede hoșul” (p.29)), semnificațiile dezvoltate de elementele acestuia par a fi nepuizabile. Există și o abordare „academică” a subiectului, menționându-se structura tripartită și funcțiile ritualului cercetat, dar autoarea pare mai interesată de aspecte precum raportarea comunității la eficiența (sau ineficiența) ghicitului în ciubăr, relația dintre timpul prejudiciului (furtul) și timpul performării („căutarea” hoșului în ciubăr), „condiționările rituale” (de timp, spațiu, mișcare, ținută, recuzită) și chiar de „parametrii tehnici” ai „filmului” văzut de actante în apa ciubărului (alb-negru/ color; mut/ sonor). Avem de a face, pe de o parte, cu informații rigurose expuse (întotdeauna sunt precizate sursele și cazurile când datele sunt lacunare sau îndoielnice) și pe de altă parte, cu o reconstituire personală a aventurii de teren (direct sau indirect) a autoarei, cele două paliere furnizând materiale de interes egal pentru interpretare. Iată, spre exemplu, un comentariu legat de recuzita rituală: „Obiectul ritual central este ciubărul cu apă (...) [mai de mult, din lemn, astăzi din plastic]. Obiceiul a supraviețuit și după dispariția obiectului simbolic central: ciubărul de lemn. Faptul susține ideea că recipientul nu are valoarea unui obiect concret, ci pe cea a unui element simbolic; nu materialul din care e confecționat e important; primează semnificația pe care el o primește în imaginarul și în praxisul unei colectivități” (pp.40-41). În altă categorie, exemplificăm și comentariile legate de parcurgerea terenului: „Profesoara nu făcea parte din familia păgubită, dar fusese chemată să asiste și să pună întrebări copiilor. Ea indică tipul de întrebări pe care le-a formulat – *dirijate* – care au ghidat răspunsurile copiilor, orientându-le în sensul dorit/ așteptat de adulți” (p.52).

„Concluziile provizorii” amintesc de „deciziile dificile” din cartea *Folclorul. Ce facem cu el?* a Otiliei Hedeșan, fără îndoială, un model pentru generația de etnologi români din care face parte Eleonora Sava. Descrierea – interpretare a „datului în

ciubăr” este încheiată de o trecere în revistă a semnificațiilor celor mai importante elemente rituale, despre care autoarea afirmă just că „pot fi citite doar în cadrul precis al practicii simbolice explorate, iar aceasta, la rândul ei, trebuie situată în contextul său cultural”.

Urmează, firesc, un capitol de contextualizări ale practicării ghicitului în ciubăr, din perspective diverse: geografică, socială, confesională, etnică și istorică (p. 68). Remarcăm oglindirea diacronică a ariei de răspândire a ritualului, având ca rezultat: „O hartă provizorie, incompletă, cu multe puncte albe... O hartă, desigur subiectivă, conturată destul de lax, urmând un traseu al relațiilor care mi-au înlesnit cercetarea unei localități sau a alteia, găsirea unor informații într-un loc sau în altul. Nu îmi rămâne – afirmă autoarea – decât să îmi asum această subiectivitate, o dată ce dezideratul obiectivității s-a dovedit, ca atâtea altele, utopic” (p.76). Cu toate acestea, urmărirea minuțioasă a tuturor elementelor rituale și contextuale face din studiul Eleonorei Sava o replică (postmodernă, dacă ne gândim la personalizarea discursului și asumarea subiectivității, care relativizează obiectul, însă îl fac mai credibil într-o grilă de lectură marcată de paradigma culturală contemporană), peste timp, la exemplara carte a lui Ion Ioniță despre riturile de seceri^o din Para Oltului. *Explorând un ritual* propune un discurs etnologic pluristratificat, plin de interogații și comentarii nuanțate, fără ca, prin aceasta, să piardă din vedere obiectul cercetat. Cu o comparație medicală, am putea spune că studiul Eleonorei Sava operează ca o ecografie a „organismului cultural”, oferind informații mai variate și la alt nivel decât tradiționalele „radiografii” etnografice. Poate că acest demers etnologic a fost cumva canalizat spre un discurs contextualizant și interpretativ și datorită tipului de subiect (din categoria celor „închise” de obicei pentru străinii de comunitate, având în vedere valențele sale magice) și bibliografiei reduse. În orice caz, rezultatul este cu atât mai convingător cu cât avem acces nu numai la materialul cules, ci și la laboratorul de cercetare, de unde „ni se transmit” cu o transparență rară plusurile și minusurile explorării etnologice.

Partea a doua a cărții propune un alt tip de contextualizare, urmărind „interferențe și relaționări” între ritualul „datului cu ciubărul” și alte practici culturale (magice, juridic-religios-magice, juridice). Una dintre concluziile autoarei este aceea că, deși nu ține propriu-zis de magia divinatorie (p.85), „obiceiul căutatului cu ciubărul este un element dintr-un sistem, constituind unul dintre mecanismele tradiționale de anulare a poluării simbolice” (p.146).

Mergând pe urmele analizei lui Keszeg Vilmos, Eleonora Sava propune și o interpretare interdisciplinară a materialului de teren, din perspectiva pragmaticii narative. De altfel, ea a fost atentă și în capitolele rezervate prezentării ritualului la corpusul de

narațiuni produse de acesta, care, de multe ori, păstrează viu un fapt de cultură în memoria colectivității chiar după ce practicarea aceluși fapt a fost abandonată (p. 156). O altă perspectivă de interpretare interdisciplinară a „datului cu ciubărul” raportează ritualul la „relații, roluri [și] imagini sociale” (p. 157), discutându-se, de exemplu, rolul și imaginea hoșului în comunitățile tradiționale, relevanța distincției masculin/feminin sau „alteritatea” hoșului în raport cu identitatea colectivă.

Concluziile finale sunt, probabil, tot „provizorii”, în măsura în care cartea nu pretinde că a oferit o interpretare definitivă a ritualului discutat. Autoarea sugerează că mai degrabă contează „cercetarea în desfășurare” care a fost provocată de descoperirea de pe teren. Până la urmă, ritualul este mai mult un pretext pentru „explorare”, aceasta din urmă fiind importantă în măsura în care validează anumite concluzii ale „exploratorilor” anteriori și scoate în evidență „modalități de transmitere a tradiției folclorice” și „mecanisme de funcționare a sistemelor culturale și sociale” (p.179).

Nu în ultimul rând, cartea conține un substanțial „dosar etnografic”, asamblat dintr-un corpus de narațiuni (documente inedite din Arhiva de Folclor a Filialei Academiei Române din Cluj), un corpus de transcrieri din caietele de teren, transcrierea câtorva rapoarte de cercetare ale colaboratorilor autoarei și un „subdosar media” ce include articole din presă și narațiuni aflate pe situri de blog, referitoare la „tema dreptății divine și a căutatului în ciubăr” (p.184). Impresia generală cu care rămânem este aceea că ne aflăm în fața unei cărți de fixare a unei etape dintr-o cercetare în curs. *Explorând un ritual* nu studiază numai „un ritual”, ci și *cercetarea* unui ritual în condițiile terenului contemporan, demonstrând, cu elocvența cuceritoare proprie stilului Eleonorei Sava, că etnologia românească se armonizează cu tendințele majore din comunitatea științifică internațională, oferind mai multă reflexivitate și expunându-și cu luciditate limitele.